

Hodnocení a komparace slovníků znakového jazyka

Úvodní informace

Slovníky NTS

Projekt *Sign languages in higher education* (NF-CZ07-ICP-3-229-2015) nabídl možnost posoudit tři existující online slovníky norského znakového jazyka, jejichž tvůrcem a provozovatelem je centrum pro zajišťování studijní materiály a technologickou podporu výuky norského Statpedu (*Læringsressurser og teknologiutvikling*) v Heimdal u Trondheimu:

- **Tegnordbok** (norsky „znakový slovník“)
- **Minetegn** (norsky „moje znaky“)
- **Tegnbanken** (norsky „znaková banka“)

Všechny tři uvedené slovníky jsou čistě překladové a zachycují lexikum norského znakového jazyka (NTS) v porovnání s norštinou. Umožňují pracovat se sdílenou databází znaků, která obsahuje jak obecnou znakovou zásobu, tak odbornou znakovou terminologii. Žádný ze slovníků neobsahuje transkripci, gramatický popis ani sémantickou definici jednotlivých významů lexikálních jednotek NTS, nabízí však třídění podle tematických (převážně sémantických) kategorií.

Znaky jsou zaznamenány jen z čelního pohledu, video se po přehrání zastaví v poslední fázi znaku, což umožňuje lepší identifikaci tvarů rukou a místo artikulace. Videá jsou ve formátu mp4, a proto je možné si zvolit i rychlost jejich přehrávání. Všechny zmíněné slovníky jsou jednoduše ovladatelné a hledání jednotlivých výrazů je rychlé a přehrávání videí plynulé.

Kromě uvedených tří slovníků existuje ještě neveřejná databanka znaků, kde poměrně úzký tým spolupracovníků umísťuje nové nahrávky norských znaků na základě podnětů z řad veřejnosti.

Slovníky ČZJ

Pro český znakový jazyk existuje řada slovníků (ruce.cz/slovník, www.spreadthesign.com/cs, řada slovníků na pevných médiích), které se výše uvedeným slovníkům NTS podobají jednoduchou překladovou strukturou – porovnávají totiž lexikum českého znakového jazyka (ČZJ) s češtinou a nezahrnují výklad významu či formální popis znaku (gramatické chování, stylistika pod.). Žádný z těchto slovníků však není srovnatelný, protože buď nejde o slovníky online, nebo nemají rozsah řádově odpovídající slovníkům NTS (6000 znaků).

Středisko Teiresiás však dlouhodobě pracuje na výkladovém slovníku **Dictio** (www.dictio.info), který roli slovníků NTS plní a v některých ohledech je předčí.

Slovník je primárně výkladový a zahrnuje aktuálně necelých 10 tisíc znaků. Každé heslo v ČZJ obsahuje výklad významů v ČZJ, je doplněn o překlad do češtiny (případně dalších jazyků). Základní tvar znaku je reprezentován videem ze dvou pohledů (čelní a boční) a doplněn o fonetickou transkripci (systémem SignWriting, případně HamNoSys). Kromě výkladu každé heslo obsahuje i gramatické a stylistické informace (slovní druh, tvoření množného čísla, u lokálních výrazů oblast rozšíření a další).

Transkripce umožňuje detailnější analýzu zobrazeného znaku a využívá se při hledání ve znakovém jazyce podle jejich fonetické struktury. Kromě toho slovník nabízí zjednodušené hledání podle tvarů ruky a místa artikulace, při němž jsou jednotlivé fonologické možnosti reprezentovány symbolickou grafikou (nákresem). K dispozici je i hledání podle možných českých překladů.

Videa jsou stejně jako ve slovnících NTS ve formátu mp4, což umožňuje jejich přehrání v téměř libovolném prostředí a možnost volby rychlosti přehrávání.

Každé heslo ČZJ je opatřeno překladem či překlady do češtiny, jež fungují jako interaktivní odkaz, který uživateli zobrazí odpovídající český výraz v paralelním českém slovníku, jehož struktura je identická jako struktura slovníku ČZJ: ke každému heslu je k dispozici kompletní gramatický a sémantický popis.

Komparace norských a českých slovníků online

Slovník TEGNORDBOK

<http://www.tegnordbok.no/>

Jednoduchý jednosměrný překladový slovník z norského jazyka do norského znakového jazyka, v němž jednomu znaku odpovídá zpravidla jeden slovní ekvivalent v norštině. Jako lemata jsou zařazena i znaková spojení (tato spojení nejsou tedy hierarchicky řazena pod znaky, které do spojení vstupují), jimž jako ekvivalenty odpovídají obvykle opět slovní spojení v norštině, např. POSITIVE SYMPTOMER. Lze přepokládat, že slovní spojení v norském znakovém jazyce jsou utvářena podle vzoru norského jazyka.

Slovník je uspořádán podle norských sémantických ekvivalentů, jež jsou řazeny abecedně. Obsahuje i synonyma, jejichž sémantické ekvivalenty jsou v seznamu značeny čísla (např. AKUTT 1, AKUTT 2). Znaková zásoba je tříděna do tematických kategorií, jichž je celkem 22. Jsou sémanticky ne zcela konzistentní: například kategorie geografie, technologie, slovesa, rodina ad. Další informace gramatické, sémantické již slovník nezahrnuje. Níže jsou uvedeny největší rozdíly nalezené po komparaci slovníku se slovníkem Dictio:

Vzhled figurantů

Slovník se vyznačuje pragmatičností technického provedení, není proto po výtvarné stránce sjednocen a v některých případech jsou figuranti oblečeni způsobem, který je v českém společenském kontextu pokládá za oblečení nevhodné pro tlumočníka či překladatele, např.:
znak ASFALTPLATE - lesklé náušnice, řetízek a prstýnek,
znak ALLROUND - dvě vrstvy oblečení ve dvou barvách
znak AKKORD - mikina a nápisy v různých barvách
znak PROVE 1 - dvojbarevná mikina
znak 17. MAI 1 - dvě vrstvy oblečení ve dvou barvách

Mluvní komponenty

U naprosté většiny znaků jsou u figurantů vidět mluvní komponenty, a to i u takových znaků (např. klasifikátorových sloves), kde bychom mohli (dle zkušeností) očekávat spíše orální

komponenty, např. KOUŘIT (røyke). Objevuje se jen velmi málo znaků s orálním komponentem (např. øyne: runde øyne; øyne: smale øyne; øyne: store, runde øyne - popisné klasifikátory (specifikátory): tvary očí, velké, úzké.. .

Vyhledávání znaků

Znaky lze vyhledávat pouze zadáním sémantického ekvivalentu v norském jazyce, což je z metodologického hlediska velmi vážné uživatelské omezení. Slovník Dictio proti tomu nabízí více možností (viz výše).

Tématické kategorie

Znaky jsou řazeny do 22 tematických oblastí, např. FAMILIE, TRANSPORT, SKOLE, apod. Ve slovníku Dictio se řazení znaků podle tematických oblastí nenabízí, protože je zpravidla možné jen v oblasti terminologické, zatímco u obecné slovní zásoby bývá diskutabilní a většina slov spadá do mnoha tematických oblastí.

Video

Video se po přehrání zastaví v poslední fázi znaku, což umožňuje lepší identifikaci tvarů rukou a místo artikulace. Lze zvolit ze tří rychlostí přehrávání videa.

Slovník MINETEGN

<http://www.minetegn.no/>

Minetegn je aplikace, která individuálnímu uživateli nabízí vytvoření vlastního slovníku a je chápán jako praktická aplikace například pro tlumočníky nebo studenty znakového jazyka. Umožňuje vybrat a uložit vyznačenou sadu znaků ze slovníku Tegnordbok, doplnění vlastních znaků pomocí webkamery (přes YouTube) a import videosouborů do slovníku. Uživatel má možnost, podobně jako u jiných aplikací pro sdílení dokumentů, sdílet soubor znaků ze svého vlastního slovníku buď s uzavřeným okruhem určených uživatelů – rodinou, spolupracovníky, spolužáky, nebo je může nabídnout zcela veřejně, bez omezení přístupu.

Slovník TEGNBANKEN

<http://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#>

Slovník slouží jako databáze pro doplňující média užitečná při studiu a analýze znaků: video, statické fotografie včetně znázornění pohybu, kresba postavy nebo jiný ilustrační obrázek. Pomocí uložených kreseb pak lze vytvářet „znakosledy“, tedy individuální zápisy výpovědí ve znakovém jazyce, které jsou na rozdíl od autentického videozáznamu snadno editovatelné. Ty pak lze editovat, tisknout je apod.

Slovník Tegnbanken je doplněním slovníku Tegnordbok pro ty, kdo se zabývají výukou a studiem znakových jazyků. Zatímco ve veřejném slovníku Tegnordbok i osobním slovníku Minetegn je pohyb znaku zachycen pouze prostřednictvím videa, Tegnbanken nabízí vedle na fotografii či kreseb zachycení pohybů formou šipek a dalších doprovodných značek, např. dvojí fotografie aktivní ruky (viz např. znak MANN). Mluvní a orální

komponenty zde však nejsou zachyceny, viz např. znak øyne: smale øyne, kde je důležitý i orální komponent.

Slovník je zaměřen pedagogicky, jeho cílem je využít prezentační materiály - obrázky, jako studijní materiál, případně i na jiné účely. Asociace slova, znaku a obrázku napomáhá neslyšícím lépe pochopit vztah mezi označujícím a označovaným. Materiály lze dobře využít i pro rozvoj slovní zásoby.

Závěr

Zatímco Tegnordbok je jednoduchá aplikace, kterou lze v českých i norských podmínkách pokládat za příliš jednoduchou pro odborné využití počínaje výukou na středních školách, její doplňky Minetegn a Tegnbanken představují celmi cenné obohacení, které zvyšuje i atraktivitu samotného slovníku Tegnordbok. Středisko Teiresiás počítá pro ČZJ ve slovníku Dictio s oběma funkcemi, které pro NTS řeší Minetegn a Tegnbanken, dosud však nejsou plně implementovány – databázování doplňujících materiálů je v Dictio možné, není však uživatelsky vstřícné. Vytváření individuálních osobních databází a jejich sdílení s uživatelsky zvolenou skupinou dalších uživatelů v tuto chvíli není prakticky možné a je velmi žádoucí.